

ÖSSZEHASONLÍTÓ MÓDSZEREK ALKALMAZÁSA A KELET-KÖZÉP-EURÓPAI TÉRSÉG GAZDASÁGI ÁTALAKULÁSÁNAK BEMUTATÁSÁBAN

MARINOVICH ENDRE

Dr. MARINOVICH Endre, kandidátus, közgazdász, a Főiskola Szakdiplomáciai és Nemzetközi Menedzsment Tanszékének tanára, külgazdasági szakigazgató 1994 óta. Címzetes főiskolai tanár 1986, címzetes egyetemi docens 1992 óta. Életpálya: 1968-1971 Országos Anyag és Árhivatal, főelőadó; 1971-1987 Külkereskedelmi Minisztérium, osztályvezető; 1987-1991 Kereskedelmi Kirendeltség Athén, kereskedelmi titkár; 1991-1994 Miniszterelnöki Hivatal, kabinetfőnök.

I.

Az összehasonlítás módszere - mint sok minden más - köznapi értelemben és a tudomány szemszögéből is értelmezhető. Köznapi értelemben a lényeg, két személynek, tárgynak, vagy jelenségnek az egymás mellé állítása. Ebből azután olyan ítéletek születnek, mint például "...x olyan, mint y", vagy "...z nem olyan, mint q".

A tudományos összehasonlítás ennél természetesen lényegesen egzaktabb és jelentős hagyományokkal rendelkezik. Egyes megállapítások szerint az összehasonlítás - mint módszer - a társadalomtudományokban csaknem olyan fontosságú, mint a természettudományokban a kísérlet. Ez összefügg azzal, hogy az egyes jelenségekben bizonyos tulajdonságok azonosak, és bizonyos szabályszerűségek is felfedezhetők. Ezek azután meghatározott jellemzők megragadásával absztrálhatók.

Az összehasonlítás bizonyos tudományágakban már a XVIII - XIX. században is ismert volt. Érdekes adat, hogy pl. Goethe biológiai és morfológiai kutatásaiból kiindulva foglalkozott az "Általános összehasonlító tan" kimunkálásával, de sajnos csak a tanulmány bevezetője és néhány jegyzet maradt fenn.

A XIX. században az összehasonlítás tudományos módszerét elsősorban a nyelv,- a vallás,- és a jogtudományok területén alkalmazták. A nagy robbanás - mint sok minden más területen, így itt is - a jelen század 50-es éveiben és utána történt, az összehasonlítás módszere általánossá vált a szociológia, a politológia, a közgazdaságtan, és a vezetéstudomány területén is.

Az összehasonlítás természetesen mindig egy meghatározott aspektusból történik, a lényeg a megegyező és a különbségtevő jegyek megragadása. Szélsőségesen értelmezve a dolgokat minden mindennel összehasonlítható, így még azt a paradoxont is el kell fogadnunk, amire éppen ellenpéldákat szoktunk

hozni: az alma igenis összehasonlítható a körtével, a falazó téglával, vagy a királytigrissel. Összehasonlítható ha a színét, az ízét, vagy a vegyi összetételét vesszük figyelembe. Más kérdés, hogy ennek az összehasonlításnak van-e egyáltalán értelme. Válaszunk, hogy az ilyen összehasonlítás cél nélküli és ezért tudományos szempontból nem is értelmezhető, hiszen éppen a legfontosabb maradt el, annak a megfelelő jellemzőnek a kiválasztása, amely az egész folyamatot alkotóvá, kreatívvá teszi.

II.

A kelet-közép-európai térség társadalmi és gazdasági rendszert váltó országai értelemszerűen saját útjukat járják. Mindezzel együtt fejlődésükben számos közös vonással találkozhatunk. Kézenfekvőnek látszik tehát, hogy amikor ezeknek az országoknak a jelenlegi gazdasági és társadalmi helyzetét tekintjük át, éljünk az összehasonlítás tudományos lehetőségével és ezeket az országokat ne külön-külön, hanem együttesen és egyidejűleg vizsgáljuk.

Melyeket soroljuk Kelet-Közép-Európa országai közé, és miért tesszük ezt? Mindenek előtt itt tartjuk számon a Visegrádi Négyeket, tehát Csehországot, Lengyelországot, Magyarországot és Szlovákiát, továbbá Szlovéniát és Horvátországot.

Ezekben az országokban **k ö z ö s**, hogy a történelem folyamán társadalmi és gazdasági fejlődésüket tekintve - alapvetően a nyugateurópai úton jártak. Újból és újból deklarálniuk kellett, hogy a Nyugat részének tekintik magukat, annak ellenére, hogy időről időre egy keleti hatalom befolyása alá kerültek. A Nyugathoz való tartozás igenlése pedig együtt járt és együtt jár a keleti uralom többszöri megélésének történelmi tapasztalatával és az ettől való félelemmel. Közös jellemzője ezeknek az országoknak, hogy a bizánci (keleti) kereszténységgel szemben a nyugati kereszténységet választották (ide értve nemcsak a Róma központú kereszténységet, hanem a később létrejött protestáns vallásokat is). Ez ugyan lazább kapocs, mint az ortodoxia (lásd görög-szerb-orosz együttműködés) mégis az összetartozás jegyeként értelmezhető.

Melyek azok a legfontosabb jellemzők, amelyeket a hat ország összehasonlításakor meg kívánunk ragadni, és amelyek egyidejű vizsgálatából a legfontosabb következtetéseket le kívánjuk vonni.

- *Elsőként* a politikai rendszer összehasonlításával foglalkozunk, ideértve az alkotmányosságot, a választási rendszert, a pártok helyzetét, a központi és az önkormányzati igazgatást, a politikai intézményrendszert.
- *Másodikként* áttekintjük a nemzetgazdaság erőforrásait országonként. Fontos az erőforrások aránya (a természeti, az emberi erőforrás, a felhalmozott tőke), de itt kívánjuk értékelni a fejlődési trendeket és az adóssághelyzet alakulását.

- *Harmadikként* - a természeti erőforrások részeként - vizsgáljuk a földterület (a szántó) nagyságát, az éghajlatot, a vizeket, az ásványi vagyont, a tengeri kijárat lehetőségét, a gyógyvízvagyont stb.
- *Negyedik* témánk a felhalmozott tőkevagyon, az épületek, a gépek (átlagéletkor és műszaki fejlettség szerint), az infrastruktúra (utak, távközlés, közlekedés, határátkelőhelyek, stb.), a lakossági vagyon (lakás, üdülő, gépkocsi, tartós fogyasztási cikkek).
- *Az ötödik* kérdéskör az emberi erőforrások részletezése. Ide tartozik a munkaképes lakosság aránya, a foglalkoztatási fok, a munkanélküliség és kezelési módja, a szakképzettségi színvonal (az értelmiség aránya és a szakmunkásképzés), az innováció, a K+F helyzete.
- *Hatodikként* a külgazdasági környezettel, a külkereskedelmi mérleggel, a relációs szerkezettel, az export-import áruszerkezettel, az integrációs törekvésekkel, az export-import szabályozással, a vámmal, vámpótlékkal foglalkozunk.
- *Hetedik* témakör a tulajdonviszonyok, a privatizáció. Legfontosabb részterületek a privatizációs folyamat állomásai, a privatizációs technikák, a külföldi tőke szerepe a privatizációban, a földtulajdon és a külföldi tőke.
- *Nyolcadikként* áttekintjük a piaci viszonyok főbb jellemzőit, az ár- és versenyhelyzetet, piaci intézményrendszert (közbeszerzés, versenyhivatal, fogyasztóvédelem, számvetők, stb.), a fogyasztói szokásokat (polarizáció, elszegényedés), a jövedelemhelyzetet.
- *Kilencedikként* az adórendszert vizsgáljuk: (személyi jövedelemadó, társasági adó, értéknövekedési adó (ÁFA), helyi adók).
- *Tizedik* témakörünk a pénzügyi rendszer, a bankrendszer állapota, a központi bank monopolhelyzete, a kereskedelmi bankok szakosodása, a tőzsde, a bank- és értékpapír-felügyelet.
- *Tizenegyediként* tárgyaljuk a gazdasági egységek életútját, az alapítást, a társasági formákat, a felszámolást, a csődöt, a külföldi részesedésű vegyes vállalatokat.
- *Tizenkettedik* és egyben utódló témakör: a nemzeti kultúra sajátosságai, az életmód, a politikai kultúra, a viselkedési minták, magatartási modellek, a hagyományok, a vallás, a nemzeti empátia és antipátia.

III.

Az összehasonlítás tudományos módszerének három fő funkciója a következő:

- a jelenségek rendszerezése;
- munkahipotézis felállítása és annak hasonló esetekkel történő alátámasztása;
- tényekkel való egybevetés.

Ha ezt a háromlépcsős módszert a kelet-középeurópai országok összehasonlításakor alkalmazzuk, akkor - általánosságban - az alábbi logikai sorrend szerint járhatunk el:

1. Leíró-osztályozó funkció	A régió országainak leírása és csoportosítása meghatározott ismérvek alapján.
2. Heurisztikus-illusztratív funkció	Az egyes országok alrendszerének működésében észlelhető törvényszerűségek. Az ebből következő hipotézis felállítása.
3. Ellenőrző funkció	A feltételezések és modellek érvényességének felülvizsgálata.

A kelet-középeurópai régió valamennyi országára jellemző, hogy

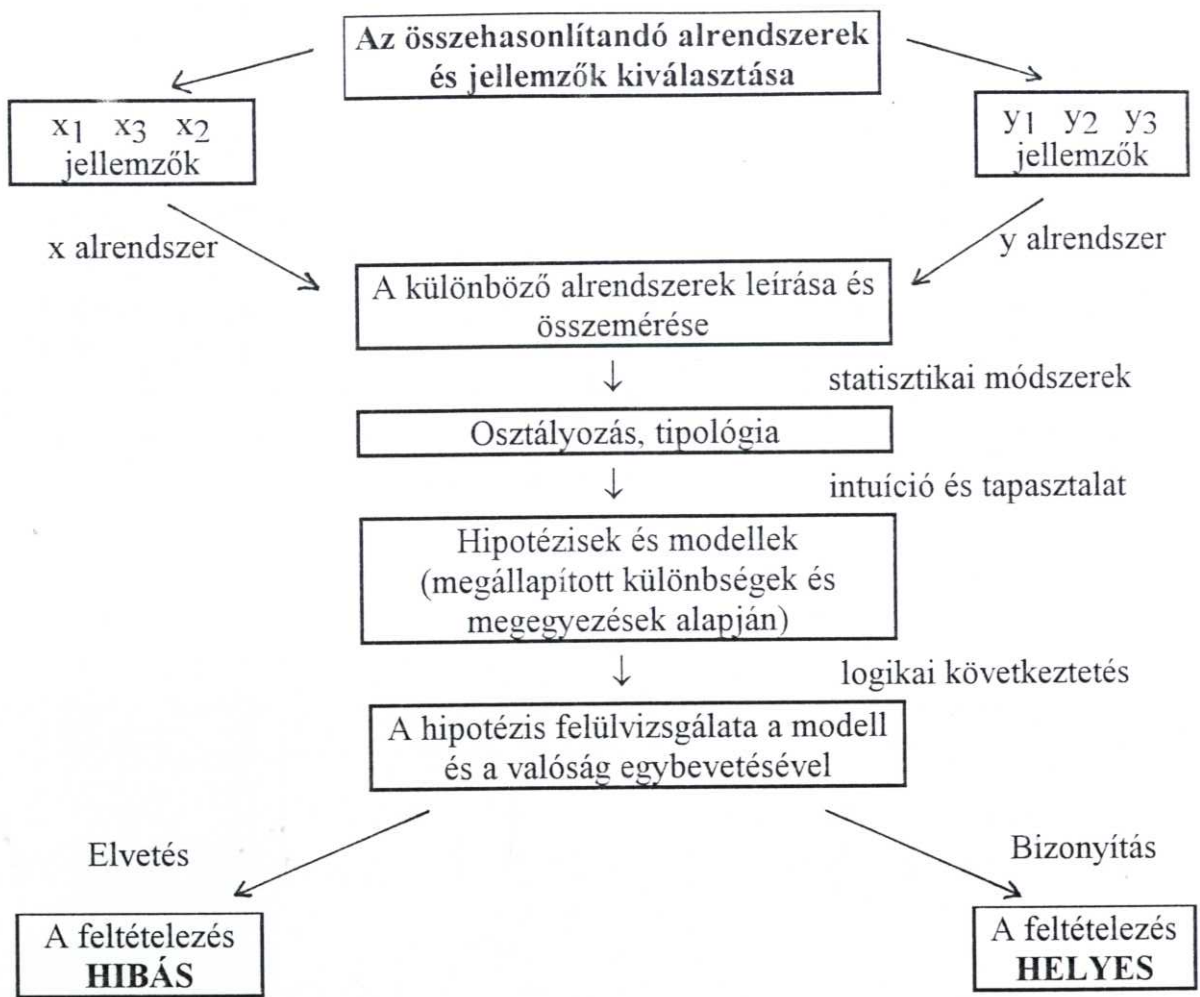
- az 1989-90-es rendszerváltozás óta gazdasági visszaesés következett be, és hogy erősödő gazdasági dinamizmussal csak 2000 környékén számolhatunk;
- megjelent a munkanélküliség, elkezdődött a lakosság erőteljes jövedelmi, vagyoni differenciálódása;
- visszatér a magántulajdon dominanciája.

Természetesen ezek az általánosságban tett megállapítások országspecifikusan érvényesülnek. Az összehasonlítás hármaskörét fegyelembe véve az egyik jellemző kiragadásával a következő tételsor állítható fel:

- 1) Magyarországon és Lengyelországban nagyobb a munkanélküliség mértéke, mint Csehországban.
- 2) A munkanélküliség növekedése szoros összefüggésben van a piacgazdaság törvényszerűségeinek érvényesülésével
- 3) Amennyiben a cseh piacgazdaság feltételrendszere (az állam kiszorulása a mikroszférából, csődtörvény életbe léptetése, stb.) azonos vagy megközelítőleg hasonló lesz a magyaréhoz és a lengyeléhez, a munkanélküliségi ráta Csehországban is növekedni fog.

IV.

Végezetül folyamatábra segítségével szeretném bemutatni - összefoglalva az eddigieket - hogyan működik az összehasonlító rendszer:

IRODALOM:

Ehrlich-Révész Tamási: Kelet-Közép Európa: honnan-hová? Akadémiai kiadó, Budapest, 1994.

Dr. Eugen von Keller: Ziele und Funktionen der vergleichenden Methode im wissenschaftlichen Erkenntnisprozess Verlag Paul Haupt Bern und Stuttgart, 1992